

HODNOTOVÉ PREFERENCIE ADOLESCENTOV VO VZŤAHU K UŽÍVANIU KANABINOIDOV¹

VIKTOR GATIAL², MICHAL ČEREŠNÍK², ERIK ŽOVINEC²

Abstrakt: V našom príspevku sa venujeme hodnotovým preferenciám adolescentov vo vzťahu k užívaniu psychoaktívnych látok, konkrétne kanabinooidov. Predpokladáme, že užívanie kanabisu súvisí so špecifickým usporiadaním hodnotových preferencií v porovnaní s intaktnou populáciou. Ako výskumnú metódu sme použili Dotazník hodnôt zo štandardizovaného dotazníka HO-PO-MO, ktorého autorom je Vonkomer. Štatistická analýza získaných dát potvrdzuje náš predpoklad. V súlade s citovanými výskumami konštatujeme, že užívanie kanabisu súvisí s odlišnou organizáciou hodnotových preferencií, vyhľadávaní nových zážitkov a vo všeobecnosti v definovaní špecifického životného štýlu.

Kľúčová slova: kanabis, hodnoty, zdravie

Teoretické východiská

Počet aktívnych užívateľov psychoaktívnych látok a závislých od nich stále stúpa. Hunt, Lenton, Witton (2006) konštatujú vysoký podiel užívateľov marihuany v jednotlivých vekových kohortách. Konkrétne v skupine 15–16 ročných sa v Európe podiel aktívnych užívateľov kanabisu odhaduje v intervale od 8 % (Portugalsko) po 35 % (Veľká Británia). V celoeurópskom meradle sa odhaduje, že minimálne 1/5 populácie vo veku 15–64 rokov (62 miliónov ľudí) aspoň raz v živote užila kanabinooid, resp. konopnú drogu (Hartnoll, 2002). Podobnú hodnotu (cca 20 %) celoživotnej prevalence konopných drog je možné odhadovať na Slovensku aj v Českej republike. Naše výskumy (Čerešník, Gatial, 2014; Čerešník, Dolejš, 2015) poukazujú na celoživotnú prevalenciu 9 až 11 % v slovenskej a českej populácii vo veku 10 až 15 rokov. Podľa štúdie ESPAD (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) (Hibell a kol., 2012) realizovanej v roku 2011 bola celoživotná prevalencia v skupine 15–16 ročných 27 % na Slovensku a 42 % v Českej republike. Štúdia HBSC (Health Behavior in School – aged Children) (Currie a kol., 2012) realizovaná v rokoch 2009/2010 uvádza v skupine 15ročných 17 % výskyt na Slovensku a 30 % výskyt v Českej republike.

¹ Text vznikl na základe príspevku prezentovaného na konferencii Psychologická diagnostika: Výzkum, prevence a poradenství, konané v Brně 19.–21. 6. 2013 (<http://psychodiagnostika.fss.muni.cz/2013>).

² Katedra pedagogickej a školskej psychológie, Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Dražovská cesta 4, 949 74 Nitra

Ellickson, Martino, Collins (2004) uvádzajú rozdiely v somatickom zdraví, mentálnom zdraví, životnej spokojnosti i dosiahnutom vzdelaní medzi dospievajúcimi a mladými dospelými užívajúcimi a neužívajúcimi marihuany. Zistené rozdiely sú vždy v neprospech užívateľov marihuany a riziko nežiaducich účinkov narastá spolu so zvyšovaním frekvencie užívania marihuany.

Miovský (a kol., 2008) uvádza viacero výskumných zistení nejednoznačného charakteru týkajúcich sa vzťahu užívania konopných drog a psychických porúch. Na základe prehľadu ním uvádzaných výsledkov však možno predpokladať u aktívnych užívateľov marihuany zvýšené riziko výskytu zdravotných komplikácií, a to nielen somatických ale i psychických. Medzi riziká v somatickej oblasti patria mnohé zdravotné problémy, okrem iného obštrukčná choroba pľúc, rakovina, oslabenie imunitného systému, kardiovaskulárne ochorenia, ale i poruchy reprodukčného systému. Medzi potenciálne riziká v psychickej oblasti patria psychotické poruchy, afektívne poruchy (veľmi špecificky v adolescentnej populácii), či zvýšené riziko suicíd alebo amotivácie.

Podľa nášho názoru je korektné akceptovať oba výstupy výskumných zistení. Na jednej strane existujú výskumy, ktoré falzifikujú hypotézu o vyššom výskyte psychotických, resp. afektívnych porúch v populácii aktívnych užívateľov konopných drog. Na druhej strane existuje reálny predpoklad, že niečo, čo modifikuje psychické procesy (v tomto prípade konopná droga, resp. marihuana), prispieva k novým zážitkom a rekonfigurácii vlastnej predstavy o fungovaní sveta. Preto sa domnievame, že existuje možnosť výskytu psychotických, resp. afektívnych, symptómov u aktívnych užívateľov kanabisu.

Vychádzame z poznatku zvyšovania prevalence psychotických, afektívnych, ale i schizoafektívnych porúch vo všeobecnosti. Jedným z možných vysvetlení v rovine pôsobenia socio-kultúrnych vplyvov a raných skúseností³ je absencia naplňajúcej vzťahovej väzby prototypálneho sociálneho vzťahu dieťaťa a matky, resp. blízkych osôb. Táto sa prejavuje neschopnosťou vnímať svet ako bezpečné a zrozumiteľné miesto, a to rovnako v prípade psychotických i afektívnych porúch. U ľudí trpiacich týmito poruchami dochádza k špecifickej interpretácii sveta podfarbenej súkromnou logikou, ktorá je stabilná a pre nezávislého pozorovateľa sa javí ako nereálna alebo nezmyselná. Často je sprevádzaná zúfalstvom, beznádejou, nespokojnosťou s tým, ako sa veci dejú a predstavou, že sa nedajú zmeniť. Takíto ľudia majú problémy v adaptácii, zlyhávajú sociálne, často sú ľahostajní, sklamaní a chýba im vôľa k aktívnym odpovediam. Skôr sa izolujú a hľadajú prostredie, resp. kontext, ktorý by bol pre nich zrozumiteľný. Dá sa preto predpokladať, že ich hodnoty (ako súčasť špecificky fungujúceho motivačného systému) budú usporiadané inak ako v intaktnej populácii.

Van Os (et. al, 2002), v snahe odpovedať na to, či existuje vzťah medzi užívaním marihuany a vznikom psychózy konštatuje, že užívanie marihuany je nezávislý rizikový faktor, ktorý zvyšuje riziko vzniku psychózy. Súčasne má vplyv na vnímanie sveta a jeho štruktúrovanie, na sociálne vzťahy a na individuálne hodnotové preferencie. Autorský

---

³ Uvedomujeme si, že etiológia vzniku týchto porúch je širšia a že ju značne redukuje.

kolektív ďalej konštatuje, že vulnerabilita k vzniku psychotického ochorenia je faktorom, ktorý zosilňuje pôsobenie psychoaktívnej látky (kanabisu). Zároveň však informujú o tom, že v ich výskumnej skupine bolo silnejším prediktorom vzniku psychotického ochorenia dlhodobé užívanie kanabisu ako samotná vulnerabilita organizmu voči psychóze.

Vzťahu medzi užívaním psychoaktívnych látok a životným štýlom, resp. hodnotovými preferenciami sa vo svojom výskume venuje Verešová (2004). Autorka zistila, že čím je vyššia miera nesúladu v životnom štýle mladých ľudí s ich dlhodobými životnými cieľmi, či preferovanými hodnotami, tým stúpa u nich aj užívanie kanabisu (ale tiež alkoholu a tabaku).

Green a Haymes (1973) poukázali na to, že hodnotové orientácie pravidelných užívateľov marihuany a tých, ktorí nikdy marihuanu neužili sa líšia. Užívatelia sú podľa nich charakteristickí záujmom o sociálne prostredie reprezentovaným interpersonálnou efektivitou a dôverou v iných ľudí. Ľudia bez skúsenosti s marihuanou sa javili ako sociálne závislí a neistí v zmysle submisivity, závislosti od externých štruktúr a hodnotení.

Na základe uvedených faktov formulujeme v nasledujúcej časti (Metóda) hypotézu o vzťahu hodnotových preferencií a užívaním kanabisu. Výskum orientujeme na vzorku adolescentnej populácie, o ktorej vieme, že je senzitívna k problémom definovania vlastnej identity, vlastného miesta v spoločnosti, k sociálnym normám, očakávaniam, ale i k diskrepanciám očakávaného a reálneho. Uvedomujeme si, že v tomto prípade nie je možné jasne určiť, čo je príčinou a dôsledkom vo vzájomnom pôsobení hodnotových preferencií a užívania kanabisu.

Metóda

Výskumná vzorka bola tvorená dospelými priemerného veku 16.9 roka. Chlapci a dievčatá v rovnakom zastúpení, študujúci na gymnáziách Nitrianskeho kraja. Celkový počet participujúcich bol 80. Štyridsiati boli užívateľmi marihuany a 40 z nich marihuanu neužívalo. Výber bol realizovaný metódou snehovej gule. Jediným kritériom výberu bola aktívna skúsenosť s užívaním marihuany.

Ako výskumnú metódu sme použili Dotazník hodnôt (HO) pochádzajúci zo štandardizovaného dotazníka HO-PO-MO, ktorého autorom je Vonkomer (1991). Táto časť dotazníka HO-PO-MO je určená na diagnostiku hodnotových orientácií, ktoré autor definuje ako štrukturálnu jednotku osobnosti sumarizujúcu životné skúsenosti. Vonkomer (1991) konštatuje, že skúmanie hodnotových orientácií predpokladá poznanie zmien v človeku, ktoré sú významné pre vnútornú orientáciu i pre sociálne vzťahy. Dotazník pozostáva z 12 položiek s dvoma až piatimi alternatívami, ktoré má človek usporiadať podľa poradia dôležitosti.

Predpokladali sme, že hodnotové preferencie dospelých sa budú líšiť vo vzťahu k užívaniu kanabisu. Pri formulácii hypotézy sme sa opierali o podporné zistenia uvedené v časti Teoretické východiská.

Výsledky

Pri testovaní našej hypotézy sme využili t-test pre dva nezávislé výbery a Cohenovo d. Ako kritickú hodnotu signifikancie sme si zvolili štandardnú hodnotu $\alpha \leq 0.05$. Výsledky testovania sú uvedené v tabuľke 1.

Tabuľka 1. Porovnanie hodnotových preferencií adolescentov vo vzťahu k užívaniu kanabisu

Hodnoty		užíva kanabis (N = 40)		neužíva kanabis (N = 40)		t	Cohen's d
		AM	SD	AM	SD		
voľný čas	vzdelávanie	3.38	1.08	3.25	1.06	0.524	0.121
	kultúra	2.00	0.93	2.15	1.15	-0.642	0.143
	mravná výchova	3.20	1.14	2.45	1.01	3.117**	0.696
	práca	2.00	1.28	2.98	1.56	-3.054**	0.686
	vzťahy	4.50	1.04	4.20	1.32	1.128	0.252
vedenie štátu	vzdelanie občanov	2.88	0.65	2.75	1.24	0.567	0.131
	záchrana pamiatok	1.95	1.06	2.20	0.97	1.102	0.246
	výchova charakteru	2.00	1.06	2.22	1.35	-0.829	0.181
	posilnenie ekonomiky	4.25	0.95	3.55	1.32	2.719**	0.608
	sociálne služby	4.18	1.13	4.28	0.96	-0.427	0.096
vďaka rodičom	učenie detí	2.30	1.24	2.43	1.30	-0.440	0.102
	estetické cítenie detí	2.28	1.36	2.12	1.22	0.519	0.123
	zodpovednosť detí	4.03	0.86	4.02	1.25	0.000	0.009
	hospodárenie detí	2.68	1.16	2.65	1.10	0.099	0.265
	rešpekt k ľuďom	4.30	1.04	3.78	1.17	2.123*	0.469
prínos vedy	zlepšenie vzdelávania	3.55	0.78	2.95	1.32	2.473*	0.553
	nové umelecké smery	3.98	0.89	2.15	1.12	8.055***	1.809
	etika práce	1.58	0.84	2.68	1.40	-4.249***	0.952
	uplatnenie vo výrobe	2.00	1.11	3.45	1.30	-5.366***	1.199
	zabezpečenie rodiny	4.05	1.01	3.75	1.35	1.123	0.251

podmienky uplatniť sa	vedomosti	1.98	1.42	3.12	1.32	-3.742***	0.831
	umenie	3.93	1.23	2.68	1.33	4.372***	0.975
	šport	3.48	1.04	2.35	1.41	4.072***	0.912
	zárobok	2.83	1.11	3.32	1.39	-1.784	0.389
	ochrana nevinných	3.18	1.32	3.52	1.38	-1.161	0.251
preferencia výstav	knihy	2.98	0.28	3.45	1.38	-2.140*	0.472
	bývanie a móda	4.48	1.09	3.62	1.35	3.099**	0.701
	elektronika	3.63	1.13	2.10	1.37	5.432***	1.003
osobná pohoda	spoločenské normy	4.30	0.82	2.70	1.20	6.945***	1.556
	porozumenie ľuďom	4.28	0.88	4.15	1.12	0.555	0.122
hodnotenie vlády	odbornosť	3.98	1.03	3.55	1.22	1.688	0.381
	kultúrny rozvoj	3.30	1.32	2.85	1.49	1.425	0.319
	ochrana prírody	2.98	1.07	2.42	1.17	2.186*	0.499
	efektivita výroby	2.75	1.24	2.85	1.44	-0.333	0.074
	starostlivosť o dôchodcov	2.03	1.48	3.32	1.51	-3.895***	0.862
pokrok ľudstva	rozvoj vzdelania	4.03	1.05	3.70	1.14	1.328	0.301
	rozvoj umenia	2.78	1.33	2.72	0.99	0.191	0.051
	mravné vlastnosti	2.18	1.39	2.45	1.30	-0.913	0.201
	rozvoj výroby	3.75	1.33	2.43	1.55	-4.096***	0.914
	sociálne vzťahy	2.80	1.18	3.70	1.42	-3.085**	0.689
predpoklady uplatniť sa	výskumník/čka	3.55	1.15	3.12	0.99	1.767	0.401
	umelec/kyňa	4.20	1.04	3.50	1.40	2.541*	0.567
	ochrana ovzdušia	2.33	1.16	2.93	1.44	-2.051*	0.458
	ekonóm/ka	1.75	1.03	3.05	1.65	-4.229***	0.945
	dobročinnosť	3.33	0.97	3.05	1.36	1.042	0.237
orientácia riadiacich zložiek	kvalifikácia	4.30	0.85	3.40	1.37	3.520***	0.789
	kultúrne potreby	2.45	0.93	1.75	1.17	2.957**	0.662
	spravodlivé hodnotenie	4.20	0.88	4.02	1.03	0.818	0.187
	hospodárnosť	1.93	1.27	2.53	1.18	-2.193*	0.489
	sociálna spravodlivosť	2.68	1.12	3.18	1.20	-1.931	0.431
najdôležitejšia vlastnosť	sebavzdelávanie	3.68	0.89	3.00	1.09	3.043**	0.683
	vzťah k umeniu	1.95	1.13	1.95	1.26	0.000	0.000
	zodpovednosť za svoje činy	4.20	1.26	4.20	1.02	0.000	0.000
	schopnosť podnikat'	2.50	1.26	2.48	1.28	0.088	0.015
	porozumenie ľuďom	3.03	1.19	3.38	1.33	-1.240	0.277

Poznámka: N = početnosť; SD = štandardná odchýlka; AM = priemer; t = štatistické kritérium (t-hodnota);

* $p \leq 0.05$; ** $p \leq 0.01$; *** $p \leq 0.001$

Zistili sme, že pre dospievajúcich, ktorí užívajú a neužívajú marihuanu, sú typické tieto hodnotové orientácie (na základe t-hodnôt a Cohenovho d uvedených v tabuľke 1):

užívatelia:

- ekonomicky prospešná práca,
- zvyšovanie úrovne ekonomiky,
- prehlbovanie etiky,
- uplatňovanie vedeckých poznatkov vo výrobe,
- dôraz na vedomosti,
- rozvoj a úžitok z literatúry,
- starostlivosť o chorých,
- väčší dôraz na vzťahy,
- posilnenie ekológie a ekonómie v prípade osobných kompetencií,
- zvyšovanie hospodárnosti práce.

neužívatelia:

- výchova detí,
- zvyšovanie úrovne vzdelávania,
- vznik nových umeleckých smerov,
- dôraz na umenie a šport,
- úžitok z hmotných vecí ako sú napr. byt a elektronika,
- väčší dôraz na rozvoj výroby,
- posilnenie umenia v prípade osobných kompetencií,
- dôsledná kontrola kvalifikačných predpokladov zamestnancov a uspokojovanie ich kultúrnych potrieb,
- sebazvedľovanie.

Diskusia

Na základe prezentovaných výsledkov môžeme konštatovať, že hodnotové orientácie dospievajúcich užívajúcich a neužívajúcich marihuanu sa v mnohých ohľadoch líšia. Stanovenú hypotézu môžeme podporiť. Zároveň konštatujeme, že hodnotové orientácie užívateľov marihuany sa javia ako idealistické a v konfrontácii s realitou môžu u týchto ľudí vyvolať sklamanie, dezilúziu, nedôveru, čo podporuje predpoklad vzťahu užívania marihuany a vzniku psychotických ochorení.

Z hľadiska hodnotenia reprezentatívности musíme konštatovať špecifickosť výskumnej vzorky a nízku početnosť. Boli v nej zastúpení len adolescenti študujúci na gymnáziu konkrétneho regiónu Slovenska. V zmysle limitov výskumu sa javí ako žiaduce sledovanie dĺžky a frekvencie užívania kanabinoidov, resp. marihuany. Rovnako nie je možné jednoznačne určiť, či sa užívanie marihuany podieľa na špecifickej konfigurácii hodnotových preferencií alebo je to naopak.

Domnievame sa však, že táto vstupná sonda môže prispieť k formulácii viacerých výskumných otázok súvisiacich s rizikami, ktoré vyplývajú z pravidelného užívania psychoaktívnej látky, ale aj s osobnostnými charakteristikami populácie užívajúcej marihuany. Miovský a kol. (2008) uvádzajú (ako výsledok prehľadu výskumných zistení) tieto charakteristiky užívateľov konopných drog: pasivita, uzatváranie sa, nedostatok motivácie, subjektívne prežívané nešťastie, nonkonformita, závislosť, sugestibilita, potreba prežívania vzrušenia. U adolescentnej populácie užívajúcej konopné drogy menuje tieto osobnostné charakteristiky: nedostatok sebadôvery, neistota, impulzivita, bezohľadnosť až antisociálnosť, nízka frustračná tolerancia, nízka miera empatie, nízke aspirácie. Všetky tieto charakteristiky môžu podporovať náš predpoklad o vzťahu medzi kvalitou vzťahovej väzby, sýtiacej primárne bezpečie a istotu, a tendenciou k vzniku látkovej závislosti (v tomto prípade kanabinoïdovej). Predmetom výskumu v oblasti marihuanevej (alebo inej látkovej) závislosti však môže byť mnoho ďalších osobnostných premenných, napr. tendencia k riziku, vyhľadávanie nových zážitkov, optimálna hladina simulácie, či genderová rola užívateľov.

Literatúra

- Currie, C. a kol. (Eds.) (2012). Social determinants of health and well-being among young people. Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey. Copenhagen: WHO.
- Čerešník, M., Gatial, V. (2014). Rizikové správanie a vybrané osobnostné premenné dospievajúcich v systéme nižšieho sekundárneho vzdelávania. Nitra: PF UKF.
- Čerešník, M. Dolejš, M. (2015). Spoločný projekt dvoch národov alebo podobnosti a rozdiely v procese a výsledkoch výskumu zameraného na rizikové správanie a osobnostné rysy dospievajúcich na Slovensku a v Českej republike. In E. Maierová, L. Šrámková, K. Hosáková, M. Dolejš, O. Skopal (Eds.) PhD Existence 2015: Česko-slovenská psychologická konferencie (nejen) pro doktorandy a o doktorandech. Olomouc: Univerzita Palackého, pp. 203-219.
- Ellickson, P.L., Martino, S.C., Collins, R.L. (2004). Marijuana Use From Adolescence to Young Adulthood: Multiple Developmental Trajectories and Their Associated Outcomes. *Health Psychology*, 23 (3), pp. 299–307.
- Green, L.L., Haymes, M. (1973). Value orientation and psychosocial adjustment at various levels of marijuana use. *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 2, No. 3, pp. 213-231.
- Hartnoll, R. (2002). Measuring Prevalence and Incidence of Drug Use. *Drugs in Focus – Briefing*, 3 (1). EMCDDA.
- Hibell, B. a kol. 2012. The 2011 ESPAD Report. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 36 European Countries. Stockholm: The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs.
- Hunt, N., Lenton, S., Witton, J. (2006). Cannabis and Mental Health: Responses to the Emerging Evidence. London: KCA.

Miovský, M. a kol. (2008). Konopí a konopné drogy. Adiktologické kompendium. Praha: Grada.

Van Os, J. et al. (2002). Cannabis Use and Psychosis: A Longitudinal Population-based Study. *American Journal of Epidemiology*, Vol. 156, No. 4, pp. 319-327.

Verešová, M. (2004). Mediátory užívania drog. Cesta k efektívnej prevencii drogových závislostí. Nitra: FSVaZ UKF.

Vonkomer, J. (1991). Dotazník na zisťovanie hodnotových orientácií, postojov j hodnotám a motivácie výkonu. Príručka. Bratislava: Psychodiagnostika.

Gatial, V., Čerešník, M., & Žovinec, E. (2015): Value preferences of the adolescents in the relation with cannabinoids usage

In our contribution we are focused on value preferences of the adolescents in the relation with the psychoactive substances usage, concretely cannabinoids. We assumed that the cannabis usage is in the relation with the specific configuration of the value preferences in the comparison with the intact population. We used The Value Questionnaire from the standardized questionnaire HO-PO-MO as a diagnostic method. The author of this method is Vonkomer. Statistical analysis of the acquired data confirmed our assumption. In the accordance with cited researches we allege that the cannabis usage is in the relation with the different value preferences configuration, novelty seeking and definition of the specific life style in general.

Keywords: cannabis, values, health